

Carl Mothander:

DRAGONER ELLER HUSARER?

En liten utredning beträffande
Kungl. Karelska Lätta Dragon-
regementet.

*Bild 1. Överste Adolf Ludvig
Christiernin, 1765—1842. Mål-
ning av J. E. Lindh. — Finlands
Nationalmuseum.*

Framför mig på skrivbordet ligger ett foto av en porträttmålning tillhörande Finlands Nationalmuseum och signerad J. E. Lind. Porträttet i bröstformat framställer en kraftigt bygd, tydligen högre man, troligen i 65—70-årsåldern. Denne herre är iförd en uniformsjacka av husartyp med hög, pälsbrämrad krage och ner till skärpet nående päls slips, som döljer livplaggets sprund. Även längs plaggets underkant löper en smal pälsrand och ärnuppslagen utgöres av päls. Från slipsen utstråla 10 par tofsprydda "revben" mellan svagt konvexa, blänkande runda knappar. På axlarna epåletter, vardera med 3 stjärnor i rad, och från dess små plattor hänga styva buljonger ner som sprätande små dansöskjolar. Bilden föreställer f.d. översten i svenska armén G. A. L. Christiernin, f. 1765 på Ekolsund i Sverige och död i Åbo 1842.

Denne ståtliga gamle krigare avslutade sin aktiva mili-

tära bana som chef för Kungl. Lätta Karelska Dragonregementet 1809 och slog sig snart efter Fredrikshamnshans freden ner i Lovisa och senare i Åbo. Han inträdde veterligt aldrig i rysk militärtjänst utan levde i Finland som privatman, som det säges, under mycket knappa ekonomiska förhållanden.

Överste Christiernin hade börjat sin karriär som förare vid Svea garde, blev stabsfänrik och senare löjtnant vid Jämtlands regemente, för att som kapten övergå till Änkedrottningens regemente, innan han 1791 utnämndes till vice korpral vid Livdrabantkåren och 2 år senare till korpral med majors lön. År 1795 transporterades han som överstelöjtnant till Karelska Lätta Dragonregementet, vars chef han blev 1797. På denna post kvarstod han intill dess Finland 1809 skilldes från Sverige. Efter utnämning till överste i armén 1810 erhöll han avsked ur svensk krigstjänst s.å.

Christiernin, som av Runeberg hedrats med omnämnde i Fänrik Ståls sägner, lär enligt Svenskt biografiskt lexikon ha haft en del elakartade friktioner med högsta vederbörande under sin tjänstetid i Finland, vilket medförde att han förbigicks vid tilldelning av de utmärkelser som traditionsmässigt brukar komma officerare i hans ställning till del, bl. a. fick han som regementschef vänta ända till 1808 på det Svärdsordens riddarkors, som pryder hans porträtt.

Ovan anförda data ur överste Christiernins militära karriär utvisar att han aldrig vare sig i svensk eller rysk tjänst tillhört något husarförband. På intresserat finskt håll har man därför frågat, hur der kommer sig, att han på gamla dar låtit porträttera sig i ett slags husardolma. Kan man tänka sig att de karelska dragonerna under de

sista svenskåren möjligen hade förändrats till husarer, fastän detta hittills undgått den militärhistoriska forskningen?

Vid sin avgång ur svensk tjänst var Christiernin 45 år gammal, medan porträttet till synes kan vara målat först 20—25 år senare. Tidpunkten är dock irrevalent, ty det kunde mycket väl tänkas att husardolman var ett minne från yngre dar, som den åldrade mannen med förnöjelse bevarande.

Frågan om de karelska dragonernas ev. förändring till husarer tillspetsar sig, då man finner att även andra, med Christiernin samtida officerare vid regementet låtit porträttera sig i husarbetonade livplagg. Dessa porträtt äro dock svårare att bedöma till tiden, men den troliga åldern vid avbildningen gör det möjligt att porträtten tillkommit redan på svensktiden.

Redan nu må det sägas ifrån, att i Stockholm bevarande arkivhandlingar icke lämna bevis för någon karelska dragonernas förändring till husarer. Detta behöver dock i och för sig icke absolut negera frågan, ty Gustav IV Adolfs regering var en gyllene tidsålder för uniforms- och beväpningsreformernas hets. Den ena reformen- ofta rena petitesserna- jagade den andra en takt, som stundom omöjliggjorde deras praktiska genomförande. Ej så sällan utfärdade den autokratiska monarken befallningar om reformer så personligt, summariskt och utan hänsyn till traditionell "tågordning", att en förändring av de karelska dragonerna till husarer-kanske mycket snabbt återkallad- möjligen kan ha ägt rum utan att lämna i dag påvisbara spår i arkiven. Enda följderna kunde tänkas ha varit, att några av officerarna haft tid att lägga sig till

med den nya uniformen, medan reformen ej hunnit beröra truppen.

En inventering av arkiven lämnar mycket få uppgifter om de karelska dragonernas utrustning under de sista svenskåren. Krigsarkivet i Stockholm bevarar ingen officiellt stadfäst uniformsritning från 1800-talets början. Men i den privata "Rungeserien" påträffar man bilden av karelsk dragonofficer i helfigur med påteckning "1808, 1809", som har en del att berätta. Den visar den svenska dragonuniformeringen av 1806 men ej med den höga runda, fjäderprydda kasken utan med en huvudbonad av husarty- en rak cylinderhatt utan brätte. Litet oegentligt verkar den brukliga benämningen "mössa".

Det kunde möjligen vara just denna husarbetonade huvudbonad, som bidragit till att inspirera funderingarna över dessa dragoners förändring till husarer. Ty i Karelska Lätta Dragonregementets sista generalmönsterrulla av 1806 påträffar man ett uttryck, som kan tydas som ett visst indicium. I "Slutmeningen" yttrar nämligen generalmönsterherren, generalmajor G. A. Ehrnroth, följande:

Han kritiserar först den då brukade höga "casquen", som inuti är försedd med ett s.k. "järnkors". Detta som säges ligga tätt under filten, kunde visserligen skydda mot blesstyr genom hugg, men ett kraftigt slag uppifrån kunde åstadkomma en kontusion, som vore lika farlig. Dessutom betecknar generalen kasken som vanprydan. "Jag har derföre", fortsätter han, "ej underlåtit att föreslå, att de [kaskarna] afskaffas, och i deras ställe någon tjänlig sort husaremössor blefwe Regimentet tilldelat — — —".

I sin med "Slutmeningen" jämnlöpande kommentar i generalmönsterrullan tillstyrker Krigskollegium detta för-

slag lika ivrigt som underdånigt. Det tyckes som om det blivit general Ehrnroths utlå-tande om kaskens olämplighet och ett slags husarmössas för-etråde, som givit impulsen till den brättlösa cylinderhatt, som "Rungeseriens" bild n:o 13 vi-sar. Betraktar man nästa bild, n:o 14, ser man en nylandsdra-gonofficer i samma slags hu-vudbonad, som alltså under de allra sista svenskåren kan ha brukats vit Finlands **båda** lätta dragonförband.

De båda dragonerna visa — med undantag av regements-emblemmentiskt samma uni-form. En i Armémuseum i Stockholm utställd uniform för Västgöta Linjedragoner med modellbeteckningen 1806 bär — fränsett kask i stället för "cy-lindermössa" — starkt liknande drag. Utan att det lyckats på-visa någon fastställelsehandling för denna mössmodell för de båda finska lätta dragonrege-menterna, torde man få fastlåsa den ev. modellen till år 1807, ty den karelska general-mönstringen, som ägde rum den 8 Oktober, torde ha kommit för sent för att det året se förslaget förverkligat, och i Februari 1808 bröt kriget ut.

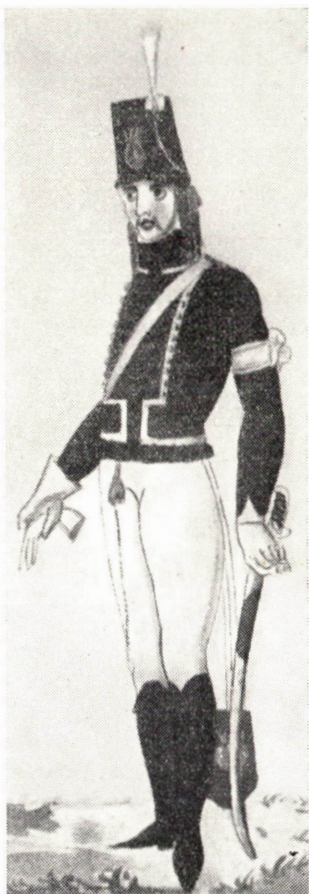

Bild. 2. Karelska dragon 1807.
Krigsarkivet, Stockholm.

Det karelska dragonregementets sista generalmönster-rulla lämnar om truppens uniformering mycket knappa och vaga upplysningar. Den talar blott om jackor, västar o.s.v. utan att ange färg eller snitt. Ingenting tyder där på att något husarliknande plagg ingått i beklädnaden. Går man åter till systerregementets-nylandsdragonernas-sista generalmönsterrulla av 1805 finner man åtskilliga detalj-uppgifter. Inbundna i mönstringsvolymen påträffar man åtskilliga skraddarräkningar och liknade handlingar. "Slutmeningen" konstaterar, att hela beklädnaden är utsliten och måste kasseras. Denna har enligt räkningarna redan 1805 ersatts med nya plagg av tidens otvetydiga dragonkaraktär: Blåa jackor och vita västar, som stundom kallas [ärmlösa] kolletter. Något husarinslag har så vitt man kan se denna förnyade uniformering alltså ej fått innan krigsutbrottet. Indirekt bestyrker denna omständighet övertygelsen, att så ej heller varit fallet beträffande de karelska dragonerna, som av allt att döma måst draga i fält i sina gamla, som starkt slitna men ej direkt kassabla betecknade dragonuniformer.

Studerar man de båda finska lätta dragonregementenas sista generalmönsterullor och mycket bristfälliga regementsarkiv, som förvaras i Krigsarkivet i Stockholm, för att med ledning av beväpningen finna något tecken på dessa förbands förändring till husarer, finner man denna vara av epokens standardmodeller för dragoner. Enda skillnaden kunde möjligen vara ett eller annat obetydligt särdrag, som dock ej avviker från dragonkaraktären.

Att sidovapnet — dragonsabeln m/1778 — i de båda generalmönsterrullornas generalförslag kallas "pallasch" får knappast tillskrivas någon betydelse. Pallaschen var i Sverige ej något husarvapen, och dessutom råder ju under

den gustavianska tiden stor villervalla i handlingarna, då det gäller sidovapnens nomenklatur. Pallasch, sabel, hug-gare och värja förekomma huller om buller, och ej ens Kungl. Maj:t eller Krigskollegium är alltid så säker i ordvalet. Går man till T. Schreber von Schreebs avhandling "Gustavianska pallascher" så finner man att denne erkände vapenhistoriker som "pallasch" godtar blott en i sabelfäste fattad i regel kraftigt dimensionerad rak klinga. H. Seitz kräver ytterligare mer eller mindre korglikt utvecklat handskydd.

I Armémuseum bevarade exemplar av sidovapen, brukade vid de finska lätta dragonförbanden under epoken i fråga, visa inga som helst tecken på att vara "palascher" även vid liberalaste tolkning av setta begropp.

Redan denna lilla undersökning torde med intill visshet gränsande sannolikhet visa, att de svenska arkiven icke ha att uppvisa några handlingar, som tyda på att de karelska dragonerna kunna ha förändrats till husarer. Därtill må anmärkas att ej heller svenska generalstabens arbete om Sveriges Krig 1808—1809 lämnar någon som helst antydning i denna riktning.

Återstår blott att söka förklara orsaken till att flera officerare vid Karelska Lätta Dragonregementet låtit måla sig i husardolmor.

De officersporträtt som här åsyftas äro följande: Överste Christiernin, kaptenen Gustav Magnus Dunker, majoren Axel Carl Martinau och ev majoren P. R. Stenroth.

I porträttsamlingar från tidigt 1800-tal påträffar man som oftast yngre finska officerare [även rikssvenska som tjänat vid truppförband i Finland] som ehuru de veterligen aldrig tillhört något husarförband vare sig i svensk eller efter 1809 i rysk tjänst, likväl äro iförda mer eller mindre

rena husardolmor. Ofta ha dessa officerare lagt sig till med en exotiskt verkande frisyra med i pannan nerkammat, stripigt hår, polisonger och tartariskt slokande tunna mustascher. Som bekant var den från Ungern härstammande husartypen mycket à la mode i Europa under hela den napoleonska epoken. Unga officerare ville gärna med eller utan rätt verka "husarer" och i en tid, då den individuella smaken hade friare spelrum än i våra dagar vid valet av uniform, torde seden ha utbildat sig, att som plagg utom tjänsten, rent sällskapsplagg alltså, låta sig husarliknande dolmor och därtill lägga sig till med den litet "husarvilt" verkande tartarfrisuren. Ända in i våra dagar har ju bruket av oreglementerade, möjligen **tolererade** uniformsplagg bibehållit sig inom de europeiska officerskårerna.

Betraktar man det Christierninska porträtter, som torde vara målat på 1830-talet, så verkar denna dolma onekligen starkt fantasibetonad. Epåletterna äro fullständigt stilvidringa på detta husarplagg. De blott fyra knappraderna samt påsutsmyckningen strider mot den i Christiernins yngre år i Sverige brukade husaruniformen. Från Sverige är denna dolma säkerligen ej influerad.

När f.d. svenske översten Christiernin efter avsked ur svensk tjänst slog sig ner i Finland, var samhället starkt ståndsbetonat. Varje kategori "ståndspersoner" torde ha haft sitt slags uniform. I denna miljö var det inte angenämt för en gammal överste att ständigt nödgas gå som civil privatman, särskilt ej vid högtidliga tillfällen, då hela societeten kom i något slags uniform. Enligt Armémusei i Stockholm expert på särskilt ryska uniformer, den finlandskfödde kaptenen Waldemar Granberg, rådde i Finland efter skilsmässan från Sverige stor frihet vid bruk av

uniformer och det torde ej ha varit ovanligt att "uniformslösa" herrar själva snickrade sig en uniform efter egen smak. Överste Christiernins dolma synes därför helt enkelt vara en fantasiuniform. Som han lär ha levt under ytterst knappa omständigheter, är det kanske inte allt för djärft att antaga, att både porträtter och dolman är en skänk på 70-årsdagen från anhöriga.

De dolmor som bäras av kapten Dunker och major

Martinau verka betydligt mer stiltrogna än överste Christiernins. Ingen av dessa båda tillhörde vare sig i svensk eller rysk tjänst någon husartrupp, därtill inträdde Dunker vederligt aldrig i den ryska militären. Dessa båda herrars dolmor ha stark likhet med varandra och sakna båda de stilvidriga epåletterna. Trots vissa detaljlikheter kunde de båda plaggen ha varit av en vedertagen men oreglementerad modell för sällskapsbruk. Fotot av porträttet av Stenroth (i Tigerstedts "Savolaxbrigadens män") är mycket otydligt och beröver ej nödvändigt vara av dolmatyp. Att man av fotografierna ej kan bestämma originalens färger torde vara utan betydelse i detta sammanhang.

Ytterligare ett dolmaporträtt av samma kategori som ovan omnämnda framlägges till slut för att förstärka teo-

Bild. 3. Kapten Gustav Magnus Duncker, 1779—1827. Miniatur, sign. V. Le Moine pxt. 1810.

rin om dolman som utomtjänstplagg. I min lilla avhandling om "Gustav III:s" svenska kosacker i Armémusei "Meddelanden XII" för 1951 ser man porträttet av en av den v. Zelowska kosackkårens officerare under Gustav III:s ryska krig, ryttmästaren och chefen för 4. skvadronen Chr. Aug. de Freese. Denne som dog straxt före freden 1809 som kommandant i Umeå, hade utom den korta tiden som "kosack" endast tjänstgjort vid infanteriförband. Icke för ty har han styrt ut sig i en ljusblå dolma med röda "revben" och mycket päls. Även de Freese har lagt sig till med den vanprydande tartarfrisuren.

Då jag skrev avhandlingen, drog jag den troligen falska slutsatsen, att husardolman ingick i en v. Zelowsk kosackofficers uniform. Den v. Zelowska truppen var uniformerad genomgående i svart och rött och utan varje husartecken, varför infanteristen de Freeses dolma snarare är ett oreglementerat sällskapsplagg än en del av den svenska kosackuniformen.

Av denna utredning framgår, att det enda indicium som jämte frasen "husareliknande mössa" i general Ehrnroths slutmening, som kunde bekräfta antagandet att en dylik mössa verkligen tilldelats det karelska dragonregementet, är de båda ovan omnämnda husarbilderna ur den s.k. Rungeserien. Men denna serie, som är av fullkomligt privat karaktär, kan ej tillmätas bevisvärde att en dylik mössa verkligen införts. Som därtill kommer att man här i Stockholm icke påträffar något som helst arkivaliskt belägg för att en dylik mössmodell fastställts, långt mindre burits av karelska dragoner, varken befäl eller trupp, så torde diskussionen om dessa dragoners förvandling till husarer härmed kunna avskrivas.

Mössan allena gör ju heller ingen husar.